

UZ 450-GODIŠNJICU GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

Davno je tome bilo, ima već punih četiri stotine i pedeset godina, kada je islamski mudrac i vakif, Gazi Husrev-beg, osnivajući svoju medresu, nauručio da ta škola, — koja je nosila prelijepo ime Sel-džukija, ime vakifove majke — ima svoju biblioteku.«... što preteče od troškova za gradnju, neka se za to kupi dobrih knjiga, koje će se upotrebljavati u spomenutoj medresi, da se njima koristi ko bude čitao i da iz njih prepisuju oni koji se bave naukom.»

Davno doba, drukčiji adeti! Knjiga se vrednovala zlatom, čitala se i pamtila, prepisivala i ukrašavala. Prema njoj su se ljudi odnosili kao prema nečemu svetom, umotavali je u čohu, dizali je na rafe i otvarali s poštovanjem. Razumljivo, sadržaj knjige, bez obzira što nije uvijek bio Mushaf, odnosio se na velike istine i tajne svijeta, na Boga i Njegove glasnike, na evlije, na neviđeni svijet, na slovo i riječ, itd.

1537. godine, dakle, osnovana je Gazi Husrev-begova biblioteka pri istoimenoj medresi, sa nešto malo dragocjenih knjiga koje su izučavali muderrisi i taleba. Izučavali su i prepisivali. »Godine i knjige... Godine i knjige!« reče jedan sarajevski pjesnik. Od šesnaestog do dvadesetog vijeka vrijeme kao da je stalo, ili mi o tim vijekovima znamo veoma malo.

Biblioteka je premještena, 1863. godine, po nalogu Topal Osman-paše, valije Bosne, u prostoriju na zapadnoj strani Gazi Husrev-begove džamije, ispod minareta.

Knjige su se prepisivale i »učile«.

Poneke su dolazile sa Istoka, iz Stambola, Šama, Meke i Medine, u trgovačkim bisagama, kao hadžijska hedija, a poneke su donosili naši ljudi koji su se tamo školovali.

Naročito se prepisivao Kur'an, Mus(h)af, Kitab.

Muhamed ibn Altun-taš ibn Abdullah el-Mukri el-Bagdadi prepisao je Mushaf gledajući u primjerak kojeg je prepisao Zejd ibn Sabit po nalogu pravednog (i popustljivog) halife Osmana, onaj isti Zejd koji je sjedio uz poslanika Muhammeda — alejhi-s-selam — uz njegovo koljeno, i zapisivao ajet po ajet prema Poslanikovom diktiranju.

Gledajući, onda, u El-Bagdadijev Mushaf, Fadil-paša Šerifović, pjesnik Divana, nakibul-ešraf, potomak hazreti Fatime u Bosni (umro 1882), dao je prepisati ovaj Mushaf.

Ibrahim Šehović, hafiz i kaligraf, prepisao je Kur'an šezdeset i šest puta.

Pa onda: Amina, kćer Mustafe Čelebije, iz osamnaestog vijeka, a, izgleda, i naša ako ne prva (i najbolja), onda sigurno najpoznatija pjesnikinja, Umihana Cuvidina — koja leži pod nišanom na Hridu — svoju samoću, i tugu, liječile su prepisujući svete nizove riječi, zdesna ulijevo, ukrašavajući sature, pauze i stanke, različitim cvjetićima. Dagitani je, 1849. godine, prepisao Mushaf tako da mu ni jedna oznaka: za džuz, za kraj ajeta ili za naslov, nije ista.

Mehmed-paša Sokolović, jedan od najvećih vezira Turskog Carstva, kao što je poznato — naše gore list, poslao je u svoje selo Sokoloviće, kod Rudog, džuzove Mushafa. Danas su u vlasništvu Gazi Husrev-begove biblioteke. Dva su džuzua došla iz banjalučke Ferhadije džamije, nekada vlasništvo Ferhat-paše Sokolovića.

Duh Kur'ana osnovao je i naselio ovu biblioteku. Kur'an, naravno, nije jedina izučavana i prepisivana knjiga. Dolazile su knjige pisaca sa Istoka, kasnije i sa Zapada, a mnoge su pisali naši obrazovani ljudi u prvi mah na arapskom, perzijskom i turskom jeziku, a onda, kad se Tursko Carstvo, poput okeana, povlačilo, na Čauševićovoj matufovači, latinici i ćirilici. Nekako nam se čini da su dubokoumnije one stare knjige, šerhovi (komentari) i risale (rasprave) Hasana Zijajia, Ali-dede Bošnjaka, Muhameda ibn Muse Alameka, Hasana Kafije Pruščaka, njegovog komšije Mustafe Pruščaka, Muniri Belgradija, Mustafe Ejubovića — Šejha Juje iz Mostara, Ibrahima Opijača, Husejna Bračkovića, itd. itd.

Većina ovih mudraca, radoznalih i slobodoumnih, odgojenih kamila, kreposnih, oplodena je sufizmom. Ta unutarnja sloboda duha, utemeljena na pouzdanju u Božiju istinu, ljubav i milost, disciplinovana i zato smirena, ostvarivala se, kad su topovi šutjeli, u nebrojenim redovima o islamskom pravu, o državnom uređenju, o usavršavanju duše, o vahdeti — vudžudu, o logičkom zaključivanju, o naslagama značenja kur'anskih ajeta i sura, o Muhammed-pejgamberovom životu i mišljenju, o aritmetici i algebri, o konjukciji zvijezda, izlasku i zalasku Sunca i mlađaka, o historiji, itd. . . itd. . .

Ima tu i pjesnika koji su pravili bezbroj monorima i ebdžeda, najčešće hodajući utrtim stazama poetike, zauvijek zaljubljeni u Sadija, 'Attara, Rumija i Hajjama.

Mnoge knjige su napisane izvan Bosne, u dalekim predjelima islamskog Istoka, ali njihovi autori nisu zaboravili svoje šume i planine, šehere i kasabe, rijeke i groblja, pa su uz svoje ime neizostavno stavljali: El-Busnevi.

A mnoge su pisane u Bosni.

Jednu posebno izdvajamo: »Ljetopis« Mula Mustafe Bašeskije, pisan na turskom. Njegov pisar, siromah, bilježio je, krajem sedamnaestog i nešto malo s početka osamnaestog vijeka, najvažnije događaje u šehar-Sarajevu, sjedeći negdje u blizini Begove džamije. Mula Mustafa'n ljetopis je jedno od najljepših djela te vrste u jugoslavenskoj književnosti.

A onda će, mnogo godina kasnije, u Biblioteku stići još dva ljetopisa: Muvekitova (Saliha Hadžihusejinovića, prvog bibliotekara ove

biblioteke), »Povijest Bosne« i »Zbornik« Muhammeda Enverije Kađića.

1726. godine bi osnovana prva štamparija u Osmanskom Carstvu. Od tada će se knjiga sve manje prepisivati. Dolazila je nova epoha u njenoj historiji. Rječnik Vankolija štampan je dvije godine kasnije, 1728., i on je najstarija štampana knjiga naše biblioteke.

Povlačenje Turske i dolazak Austro-Ugarske značio je prekretnicu u kulturi i daljnoj sudbini knjige, i Gazi Husrev-begove biblioteke.

Kultura Bosne i Hercegovine, smještena na raskršću dva svijeta, Istoka i Zapada, sa više razlika nego sličnosti, probuđena je iz svog poslovično istočnjačkog mira. Prekinut je jedan ustaljeni, vjekovni red i kontinuitet, ali ta kultura je dobila svježiu, novu krv. Sada se i bosanskohercegovački Muslimani, istina sa traumom, bojažljivo i sporo okreću Zapadu, njegovim novovjekim tekovinama naučnog ispitivanja i analize, filozofske sumnje, relativizma. Okreću se i kafani i pozorištu. Koliko je tu bilo pameti a koliko gluposti, o tome ne možemo ovdje govoriti. Pristižu nove knjige, iz privatnih biblioteka učenih ljudi Sarajeva, Mostara, Travnika, Foče... Pristižu i novi listovi, štampani na turskom jeziku i na našem jeziku latinicom, matufovačom i ćirilicom.

Dolazi do novih formi u izrazu, do prvog romana i critica, kritičkih tonova à la Hasan Kafi, napada na ustaljeni sistem i metod mišljenja, na intelektualnu začahurenost, itd. Dolaze vremena koja su nam ne samo bliža, nego o kojima imamo više izvješća i građe.

Gazi Husrev-begova biblioteka i dalje vrši svoju ulogu: odavno već javna biblioteka, u njoj se čitaju knjige, ali i štampa; ona već ima svoje bibliotekare, prikuplja knjižni fond sa strana i tako ga spašava.

1935. godine Gazi Husrev-begova biblioteka je premještena u prostorije sarajevskog muftijstva, u lijevo krilo današnje zgrade, gdje se i danas čuva skoro sav njezin fond. Ta, današnja, zgrada je, na žalost, zaklonila ljepotu Careve džamije, ali zato je spasila, premda uslovi za to nisu primjerni, neprocjenjivo svoje blago, sve veći broj knjiga i listova.

Jedna zgoda se neizostavno veže za sudbinu Biblioteke. Desila se za vrijeme rata, 1941., prilikom bombardiranja Sarajeva. Umalo nije izgorjela sva Biblioteka! Spasio je profesor Franjevačke bogoslovije, dr. Mirosljub Pervan, čovjek čije će se ime pamtiti sve dok Gazi Husrev-begova biblioteka bude postojala.

Danas Gazi Husrev-begova biblioteka broji preko 60 hiljada rukopisnih i štampanih knjiga, listova i časopisa, dokumenata, fotografija, letaka i sl. U nju pristižu nove knjige, listovi i časopisi doslovno iz svih krajeva svijeta. Stiče se dojam da je poznatija u inostranstvu nego u našim naučnim krugovima. Saradnja Biblioteke sa naučnicima, katedrama i institutima u svijetu je, na žalost, jednostrana.

Biblioteka je otvorena za učenike i studente, naučnike, novinare i turiste. Posjećuju je delegacije, naše i strane, političke i naučne. Ima svoje kompletirano osoblje koje izučava još uvijek u dobrom dijelu

nepoznatu građu njenog fonda. Tek oko 2.000. godine mogli bismo saznati šta sve krije Gazi Husrev-begova biblioteka. Dobar dio objavljen je u »Katalogu arapskih, turskih i perzijskih rukopisa«, I, (Sarajevo, 1963. i II 1979). U svakom časopisu, koji izlazi od 1972. godine, prezentiraju se nova otkrića vezana za fond i istoriju Biblioteke i sličnu tematiku.

Prostorije Gazi Husrev-begove biblioteke danas su pretijesne za novi priliv knjiga, listova i časopisa, vlaga nagriza papir i boju, a nepogode, kao prošlogodišnji prolom oblaka na Bistriku, mogu ozbiljno ugroziti njen književni fond. Islamska zajednica vodi pregovore sa društvenom zajednicom o novoj lokaciji Biblioteke. Hoće li to biti nova lokacija na Slatkom čošetu, gdje bi nova zgrada omogućila savremeni rad, ili će to biti neka druga lokacija ili objekat, još se ne zna. Biblioteka je bila i ostaće mjerilo naše savjesti!

Svoj rad Biblioteka zasniva, osim izučavanja fonda i katalogiziranja knjiga, listova i časopisa, i povremenim izlaskom na izložbe, skupove bibliotekara (učestvovala na izložbi »Umjetnost na tlu Jugoslavije« ...) te održavanjem simpozija (Simpozij o vakufu 1982.). Ima vlastiti kratkometražni film koji se prikazuje specijalnim i grupnim posjetama.

Bilo bi dobro da Biblioteka oživi davnašnji prijedlog rahmetli Mehmeda Handžića o vođenju ljetopisa u koga bi bile bilježene sve posjete delegacija i svi događaji vezani za njen rad.

Možda će se javiti i neke nove ideje.

Ove godine Gazi Husrev-begova biblioteka obilježava 450. godišnjicu svoga utemeljenja. Tim povodom Biblioteka vrši pripreme za štampanje poznatog kulturno-historijskog djela, Muvekitove hronike, kao i specijalnog izdanja rukopisa Mushafa Fadil-paše Šerifovića. Pa ipak velika godišnjica proći će, izgleda, nedovoljno zapaženo u našoj javnosti. Na televiziji je o tome bilo riječi samo jedanput, i to kratko, a na radiju dva puta.

Gazi Husrev-begova biblioteka zaslužila je mnogo više.

Uredništvo